

ELEMZÉSEK

KIS KRISZTIÁN – KOCSIS-NAGY ZSOLT

Civil aktivitás és társadalmi részvétel

A Hódmezővásárhelyi kistérség nonprofit szektorának vizsgálata megyei, regionális és országos kitekintéssel

A nonprofit vagy más néven harmadik szektort alkotó civil szervezetek¹ mint az állampolgárok önkéntes szerveződésai a civil társadalom fontos alkotóelemeit jelentik, s funkcióik révén jelentős szerepet játszanak a területi folyamatok alakításában. A helyi társadalmak önszervező képességének meghatározó szerepe van a települések és térségek fejlődésében, különösen vidéken. A tanulmány célja, hogy bemutassa egy vidéki térség, a Hódmezővásárhelyi kistérség nonprofit szektorának strukturális és működési jellemzőit, átfogó képet nyújtva ezzel a nonprofit szervezetek helyzetéről, sajátosságairól. A szektort jellemző kistérségi paramétereket és tendenciákat a területi hierarchia szintjeinek megfelelően megyei, regionális és országos összevetésben is vizsgáljuk. Arra keressük a választ, hogy a társadalmi önszerveződések, az azokat jellemző folyamatok hogyan viszonyulnak egymáshoz, mennyiben esnek egybe vagy éppen különböznek a kistérséget magukba foglaló területi egységek – Csongrád megye, Dél-Alföld, Magyarország – nonprofit szektorában. Vizsgálatainkat az 1994 és 2006 közötti időszak öt évére végeztük el, amihez az adatbázist a KSH Szegedi Igazgatósága bocsátotta rendelkezésünkre.

A társadalom és a gazdaság térbeli fejlődését jelentős mértékben befolyásolják az egyének és közösségeik. A vidéki emberek közösségeikkel s azok összes jellemzőjével együtt a vidéki térségek meghatározó erőforrását jelentik. A vidéki térségek fejlődése és a fejlesztések eredményessége nagymértékben függ attól, hogy milyen a helyi társadalom együttműködési készsége; milyen a társadalmi kohézió, az egyének és a közösségek közötti összetartó erő; mennyire aktív a helyi népesség; léteznek-e működő közösségek; az egyén, a közösség akar-e tenni a település, a kistérség társadalmi-gazdasági fejlődéséért; vagy hogy van-e egyáltalán igény a fejlettebb életminőség iránt.

A modernizálódó társadalmakban az életminőség alakulására egyre nagyobb mértékben hatnak a helyi közösségek, meghatározóvá válik aktivitásuk és befolyásuk. A lokális közösségek regionális sajátosságait a legszemléletesebben a civil szférával, illetve annak szervezeteivel tudjuk jellemezni (Rechnitzer–Smahó 2005). A helyi társadalmak önszerveződésének jelentőségéről Kulcsár (1998) a következőket írja: „Azok a vidéki közösségek, amelyek nem mutatják meg magukat mint sajátos identitást képviselő csoportok, amelyekben nincsenek közösségi kezdeményezések a gazdaság, a kultúra, az életmód, a környezetvédelem, a hagyományok stb. terén, hosszabb távon életképességüket veszítik el, és nem tudják betölteni a társadalmi funkciójukat”. A helyi társadalom minőségén

¹ A tanulmányban a nonprofit és civil szervezet, valamint az állampolgári és társadalmi önszerveződések kifejezéseket szinonimaként használjuk.

tehát igen sok múlik, ezért kulcsfontosságú a helyi közösségek fejlesztése és a társadalmi szerveződések működésének elősegítése. Hasonlóan vélekedik Fehér (2005) is, aki szerint a vidéki közösségek, az emberi kapcsolatok és a bennük gyökerező társadalmi tőke a vidéki térségek fejlődésének fontos erőforrását jelentik. Ezt hangsúlyozza G. Fekete (2005) is, aki szerint a vidéki térségek fejlődési pályára állításához az ott élők önszerveződő és érdekérvényesítő képességének érdemi javulása elengedhetetlen.

Az ember élete során több alkalommal lép be olyan kész társadalmi alakzatokba, amelyeknek szabályrendszere rögzített, szokásai már az ő belépése előtt kialakultak. Az ember azonban nemcsak passzív megélője mindannak, ami társadalmi, hanem alakítója is; állampolgári jogainak érvényesítésével, a társadalmi szervezetekben kifejtett tevékenységével befolyásolja, formálja is a társadalmat (Mérei 2004). Az emberek egyidejűleg többféle közösségnek lehetnek tagjai ideiglenesen vagy tartósan, s minél többféle közösséget tartalmaz a társadalom, állampolgárai minél többféle közösségi tevékenységben tudnak részt venni, annál fejlettebb és strukturáltabb a társadalom. Ezek a struktúrák egymásra épülve kialakítják azokat a kereteket, amelyek közt az egyén másokkal kapcsolatba lép, s amelyek cselekvési teret és egyben referenciákat jelentenek számára (Böhm 2002). A civil szervezetek jelentős társadalomszervező és érdekartikulációs szereppel bírnak, megfelelő színteret és lehetőséget biztosítanak az állampolgárok önszerveződésére, aktív jelenlétére, arra, hogy azonos érdeklődési kör, hasonló problémák kezelése, megoldása, meghatározott célok elérése, embertársaik megsegítése végett egyesüljenek, szövetségre lépjenek, kifejezzék igényeiket, érvényesítsék s védjék érdekeiket (Nárai 2004).

A Hódmezővásárhelyi kistérség bemutatása

Kutatásunk fő téregysége a Hódmezővásárhelyi kistérség, amely a Tisza bal partján, a dél-alföldi régió középső részén, Csongrád megye keleti felében helyezkedik el. A négy településből álló kistérség területe 708 km², lakosainak száma 58 ezer. Központja az 1990-ben megyei jogú városi rangot elnyert Hódmezővásárhely. Közigazgatási területe alapján (488 km²) a város Budapest után az ország második legnagyobb kiterjedésű települése, lakossága 48 ezer fő. A kistérség másik városa az 1993-ban várossá nyilvánított 7200 lakosú Mindszent. További idetartozó település még az 1300 lakosú Mártély és a 2500 lakosú Székkutas, amelyek az 1950-es közigazgatási átszervezést követően váltak önálló községekké az egykori hódmezővásárhelyi tanyaközpontokból. A kistérség – figyelembe véve a rurális térségek lehatárolására vonatkozó paramétereket (Csatári 2000, 2004) – erőteljesen vidékies, hiszen átlagos népsűrűsége 83 fő/km², és lakosságának 87,8%-a él a 120 fő/km²-es népességkoncentrációs határérték alatti településeken (csak Mindszent népsűrűsége haladja meg a határértéket). A kistérség népessége az általános hazai demográfiai folyamatoknak megfelelően csökkenő és előregedő tendenciájú (VÁTI 2006). A demográfiai adatok alapján a kistérség népességmegtartó képessége nem megfelelő. Ezt bizonyítja, hogy népessége 1970 és 2005 között 13%-kal csökkent, csaknem 9 ezer fővel lett kevesebb. A lakosság korösszetételének kedvezőtlen irányú változását jól illusztrálja az öregedési index alakulása, amely 1990 és 2005 között 101%-ról 145%-ra nőtt. A kistérség lakosságának több mint 90%-a él városokban, ilyen szempontból a kistérség urbanizálódottnak tekinthető. Jelentős ugyanakkor külterületi, tanyai la-

kossága, melynek aránya kétszeresen meghaladja a 3%-os országos átlagértéket. Az előbbieknél megfelelően a kistérség a mezővárosias-tanyás kistérségek csoportjába tartozik (Csatári 2000). Fejlődési és fejlettségi mutatói alapján ez a kistérség – a terület-fejlesztési-statisztikai kistérségek új rendszerének bevezetését követően – 2007-ben egyike volt azon 10 kistérségnek, amelyek újonnan kerültek be a hátrányos helyzetűek csoportjába (Faluvégi–Tipold 2007). Fejlődési pályája elválaszthatatlan Hódmezővásárhelytől, hiszen a térségközpont dominanciája meghatározza a kistérség társadalmi-gazdasági folyamatait, ami az élet szinte minden területén megfigyelhető (Kis 2008, VÁTI 2006).

Cikkünkben a Hódmezővásárhelyi kistérség nonprofit szektorának jellemzése mellett a szektor 1994 és 2006 közötti fejlődése során lezajlott folyamatok feltárására törekszünk. Az adatokat, mutatókat és tendenciákat összevetjük a kistérséget magukba foglaló területi egységek nonprofit szektorát jellemző paraméterekkel. Kutatásunk legalacsonyabb szintje a kistérség, azonban itt meg kell jegyezzük, hogy az adatok a kistérségi szinten nem reprezentatívak, ennek ellenére olyan információkat hordoznak, amelyekre érdemes odafigyelni. Az adatokat a nonprofit szervezetek tevékenységéről szóló, a KSH által összeállított adatbázisból vettük.

A nonprofit szektor fejlődése

1994–2006 között a nonprofit szektor mérete – a rendszerváltást követő újjáéledését követően – jelentős mértékben bővült, a nonprofit szervezetek száma nagymértékben növekedett. Kuti szerint (1996) ez a fejlődés azért következhetett be, mert a nonprofit szervezetek különböző formái valamennyi társadalmi és gazdasági szereplőnek kínáltak előnyöket, s ezek a szereplők – bár különböző mértékben, de többségükben – készek és képesek voltak e lehetőségek kiaknázására.

Az 1. táblázatból látható, hogy a szervezetek 2006. évi száma minden területi egységben jóval meghaladta az 1994. évi értékeket. A növekedés volumenében azonban jelentős különbségek adódtak mind az egyes területi egységek, mind a vizsgált időhorizont jól elkülönülő szakaszai között. A legjelentősebb változás az országos számokban következett be, ahol több mint háromszorosára nőtt a szervezetek száma, miközben Dél-Alföldön pontosan háromszorosára, Csongrád megyében két és félszeresére, a Hódmezővásárhelyi kistérségben pedig valamivel több mint kétszeresére. A szervezetek számának változása alapján az extenzív növekedés szakasza 1997-ig tartott. 1994 és 1997 között országosan két és félszeresére, a régióban a kétszerest meghaladóan, a megyében duplájára, a kistérségben pedig valamivel kevesebb mint kétszeresére nőtt a vizsgált szervezetek száma. Ezt követően jelentősen csökkent az alapítási kedv: a szervezetek száma alig változott (országosan csökkent is) 1997 és 2000 között. 2000-től 2006-ig terjedően ismét nőtt a szervezetek létrehozásának aktivitása, de ebben az időszakban lassú szervezetszám-emelkedés jellemezte a szektort (Hódmezővásárhelyi kistérség: 2%, Csongrád megye: 17%, dél-alföldi régió: 10%, Magyarország: 10%).

A szektor méretének kifejezéséhez és összehasonlításához érdemes megvizsgálni az 1000 lakosra jutó szervezetek számát, ami kifejezi a vizsgált térségekben mutatkozó civil aktivitást (1. táblázat). A mutatószámok alapján elmondható, hogy 1994-ben az 1000 lakosra jutó nonprofit szervezetek száma a Hódmezővásárhelyi kistérségben volt a legmagasabb, 2,3 szervezet jutott ezer lakosra, 10–35%-kal haladva meg a megyei, a régiós

és az országos átlagot. Mindez részben megmagyarázza azt, hogy miért volt sokkal alacsonyabb a növekedés üteme és volumene a területi összevetésben. A mutatószám értékei 1997-re 5–15%-os különbséggel nagymértékben közeledtek (4,0–4,6 szervezet ezer lakosra), s 2006-ra 5–10%-os különbséggel gyakorlatilag kiegyenlítődték (5,2–5,8 szervezet jutott ezer lakosra). Természetesen a nonprofit szervezetek számának kezdetben dinamikus expanziója, majd stagnálása, később lassú növekedése az ezer lakosra jutó szervezetszámban is megmutatkozik, bár a változás mértéke eltérően alakul a szervezetek abszolút számának változásától. Mindez visszavezethető a nonprofit szervezetek számának téregységenként eltérő növekedési ütemére, illetve a lakosság számok eltérő mértékű csökkenésére. A kistérség lakossága 6, a megye és a régió lakossága 4-4, míg az ország lakossága 3%-kal csökkent a vizsgált időszak alatt.

1. táblázat

A nonprofit szervezetek számának változása, 1994–2006

Területi egység	1994	1997	2000	2003	2006
<i>A szervezetszám abszolút értéke</i>					
Hódmezővásárhelyi kistérség	144	267	278	295	302
Csongrád megye	926	1 854	1 871	2 087	2 449
Dél-Alföld	2 387	5 594	5 743	6 528	7 153
Ország	18 926	47 365	47 144	53 022	58 242
<i>A szervezetek 1000 lakosra jutó száma</i>					
Hódmezővásárhelyi kistérség	2,3	4,4	4,6	5,0	5,2
Csongrád megye	2,1	4,3	4,3	4,9	5,8
Dél-Alföld	1,7	4,0	4,2	4,8	5,3
Ország	1,8	4,6	4,6	5,2	5,8

Forrás: KSH nonprofit statisztikai adatbázis (1994, 1997, 2000, 2003, 2006) és saját számítás.

A nonprofit szektor rendszerváltást követő nagyarányú fejlődését a nyolcvanas–kilencvenes években lejátszódó társadalmi-gazdasági változások igényelték és tették lehetővé. A folyamatot a társadalmi önszerveződések politikai és jogi legitimitásának visszaállítása, az önszerveződés szabadságának újbóli lehetősége indította el. A politikai enyhülés következtében a nyolcvanas években lassan megindult, majd a rendszerváltást követően felgyorsult az öntevékeny szervezetek számának növekedése, és minden várakozást felülmúló fejlődésen ment keresztül, mutatva e szféra szükségességét (Nárai 2000).

A társadalmi-gazdasági környezetben bekövetkezett jelentős változásokat illusztrálja, hogy a vizsgált térségekben a nonprofit szervezetek mintegy 90%-a a rendszerváltást követően jött létre. 1990-től 2006-ig arányaiban a Hódmezővásárhelyi kistérségben jött létre a legtöbb szervezet (a szervezetek 92%-a), ami jelzi az önszerveződések iránti fokozott igényt, illetve kifejezi a helyi társadalom átlagon felüli aktivitását. Hasonló arány tapasztalható Csongrád megyében (91%), míg Dél-Alföldön és országosan (a szervezetek 88-89%-a) 3-4 százalékponttal kisebb mértékű volt a létrejött szervezetek bővülése. 1990 és 2000 között – ezen belül 1990–1995 és 1996–2000 között is – a Hódmezővásárhelyi kistérségben volt a legnagyobb arányú szervezetalapítás (66%), ami 7–8 százalékponttal haladja meg a megyei, régiós és országos szervezetalapítási rátát. Településhálózati elhelyezkedésénél fogva Hódmezővásárhely fontos szerepet játszott a társadalmi innovációk,

a nonprofit szervezetek ilyen mértékű elterjedésében a Hódmezővásárhelyi kistérségben. Érvényesül ugyanis a területi hierarchikus diffúzió, azaz a nonprofit szervezetek térbeli terjedése elsősorban az adott centrumnak a településhálózatban elfoglalt helyét, funkcióit követi (Rechnitzer 1998). Az ezredforduló után a helyzet megfordult, a kistérségben mintegy negyedével, a másik három téregységben pedig mintegy harmadával nőtt a szervezetalapítások száma – a legnagyobb mértékben, 34%-kal Csongrád megyében.

A nonprofit szektor tevékenységi struktúrája

A nonprofit szervezetek tevékenységükkel társadalmi szükségleteket elégítenek ki. Fontos azonban megjegyezni, hogy e szervezetek többsége a mindennapi élet apró szükségleteihez igazodik, és közvetlenül nem a társadalom egészét, hanem annak szűkebb csoportjait szolgálja. A társadalom egészséges működése azonban legalább annyira függ a hétköznapi problémák megoldásában segítséget nyújtó szervezetektől, mint a makrotársadalmi intézményektől (Kuti 1996).

A kistérségben működő nonprofit szervezeteket vizsgálva azt tapasztaljuk, hogy tevékenységi területeik a hazai nonprofit statisztikában használatos besorolás valamennyi szakterületét felölelik (2. táblázat). A kistérségi nonprofit szektorra leginkább jellemző tevékenységi területek, amelyekhez 2006-ban a szervezetek 88%-a kötődött, a következők: kultúra, sport, szabadidő és hobbi, oktatás, egészségügy, szociális ellátás, településfejlesztés, valamint a szakmai és gazdasági érdekképviselés. Alacsonyabb arányban, de ugyanezen tevékenységi területek jellemzik leginkább a megyei, a régiós (84-84%), valamint az országos (81%) nonprofit szektort is. A kistérségben – csakúgy, mint Csongrád megyében – a legdominánsabb tevékenységi terület az oktatás. Az oktatással foglalkozó szervezetek aránya mintegy 20, Csongrád megyében 18%. Dél-Alföldön és országosan a szabadidős és hobbitevékenységet folytató, e szolgáltatások nyújtását felvállaló szervezetek vannak többségben, arányuk 19, illetve 17%. Jelentős számban, 10%-ot meghaladó arányban vannak jelen a kistérségben a kulturális szolgáltatást nyújtó, a szabadidős és hobbitevékenységet folytató, a sporttevékenységet végző és a szociális ellátás területén működő szervezetek. Kisebb számban, de 5% körüli arányban vannak jelen az egészségügy, a településfejlesztés területén működő, valamint a szakmai, gazdasági érdekképviselést felvállaló szervezetek a kistérségben.

A társadalmi szükségletek 1994 és 2006 között bekövetkezett változását jól mutatja a szervezetek tevékenységi területük szerinti megoszlásának változása. Az egyes szakterületek megoszlásának változása szinte kivétel nélkül az adott tevékenységet felvállaló szervezetek számának növekedése mellett következett be. Kivétel ez alól a polgárvédelem, ahol az e tevékenységet végző szervezetek száma a kistérségben és Csongrád megyében egyaránt csökkent.

2. táblázat

A működő nonprofit szervezetek megoszlása tevékenységcsoportok szerint, 2006

Tevékenységsorozat	A nonprofit szervezetek száma				A nonprofit szervezetek megoszlása, %			
	Hódmezővásárhelyi kistérség	Csongrád megye	Dél-Alföld	Ország	Hódmezővásárhelyi kistérség	Csongrád megye	Dél-Alföld	Ország
Kultúra	42	273	741	6 527	13,9	11,1	10,4	11,2
Vallás	5	32	129	1 457	1,7	1,3	1,8	2,5
Sport	42	284	921	7 190	13,9	11,6	12,9	12,3
Szabadidő, hobbi	42	421	1 337	9 739	13,9	17,2	18,7	16,7
Oktatás	59	433	1 106	8 107	19,5	17,7	15,5	13,9
Kutatás	1	49	71	1 189	0,3	2,0	1,0	2,0
Egészségügy	16	148	318	2 739	5,3	6,0	4,4	4,7
Szociális ellátás	36	208	685	5 136	11,9	8,5	9,6	8,8
Polgárvédelem, tűzoltás	2	29	95	864	0,7	1,2	1,3	1,5
Környezetvédelem	4	49	151	1 398	1,3	2,0	2,1	2,4
Településfejlesztés	12	131	384	3 637	4,0	5,3	5,4	6,2
Gazdaságfejlesztés	6	56	156	1 288	2,0	2,3	2,2	2,2
Jogvédelem	0	20	75	823	0,0	0,8	1,0	1,4
A közbiztonság védelme	5	65	259	1 995	1,7	2,7	3,6	3,4
Többcélú adományoztatás, nonprofit szövetségek	4	30	80	766	1,3	1,2	1,1	1,3
Nemzetközi kapcsolatok	4	30	74	811	1,3	1,2	1,0	1,4
Szakmai, gazdasági érdekképviselő	18	161	511	4 070	6,0	6,6	7,1	7,0
Politika	4	30	60	506	1,3	1,2	0,8	0,9
<i>Összesen</i>	<i>302</i>	<i>2 449</i>	<i>7 153</i>	<i>58 242</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Forrás: KSH Nonprofit statisztikai adatbázis (2006) és saját számítás.

A Hódmezővásárhelyi kistérség nonprofit szektorában végbement változások leginkább a következő tevékenységi köröket érintették: sport, szabadidő és hobbi, szociális ellátás, polgárvédelem, településfejlesztés, szakmai, gazdasági érdekképviselő, gazdaságfejlesztés, vallás, egészségügy. A társadalmi önszerveződések politikai és jogi legitimitásának visszaállítása – a társadalmi szükségletekkel összefüggésben – több irányban is lehetőséget adott a szervezetek alapítására, ami természetesen a különböző területeken eltérő mértékben növelte a civil kezdeményezések számát és arányát. Ilyen határozott terület például a településfejlesztés, ahol több mint három százalékponttal nőtt a szektoron belül az e tevékenységet végzők aránya. Szintén nőtt – két százalékpont körüli mértékben – a szabadidő és hobbi, a szociális ellátás, a gazdaságfejlesztés, az egészségügy, valamint a vallás terén szerepet vállaló szervezetek aránya. Csökkent viszont a sport (4,8 százalékponttal), a szakmai, gazdasági érdekképviselő (4,5 százalékponttal), valamint a polgárvédelem (2,8 százalékponttal) területén működő szervezetek aránya. Összességében elmondható, hogy a kistérségben lezajlott változások egybeesnek a megyei, a regionális és országos trendekkel. Ennek eredményeként a vizsgált területi egységekben hasonló tevékenységi struktúra mentén szerveződött nonprofit szektor alakult ki.

Szervezeti struktúra – a nonprofit szervezetek jogi formák szerinti megoszlása

2006-ban a nonprofit szervezetek meghatározó többségét valamennyi vizsgált területi egységben az úgynevezett klasszikus civil szervezetek, a magánalapítványok és a társas nonprofit szervezetek körébe tartozó egyesületek alkották (3. táblázat).

A kistérségben a legnépszerűbb szervezeti formát az egyesületek jelentették, szektoron belüli arányuk 50%-ot meghaladó volt. Az egyesületi és az alapítványi formában működő szervezetek együttesen a nonprofit szféra 90%-át tették ki. A fennmaradó 10%-ot a közalapítványok, köztestületek, szakmai, munkáltatói és munkavállalói érdekképviseletek, valamint a közhasznú társaságok alkották. A kistérségben 2006-ban egyetlen nonprofit intézmény és egyesülés sem működött. A vizsgált térségek szervezeti struktúráját jellemző paraméterek összevetéséből kiderül, hogy nonprofit szektoruk szervezeti formák szerinti megoszlása csaknem teljes mértékben megegyezik – pár esetben maximum 1-2 százalékpontos különbséggel.

3. táblázat

A nonprofit szervezetek száma és jogi forma szerinti megoszlása, 2006

Jogi, szervezeti forma	Hódmező- vásárhelyi kistérség	Csongrád megye	Dél-Alföld	Ország
	<i>Szervezetszám</i>			
	302	2449	7153	58 242
	<i>Megoszlás, %</i>			
Alapítvány	37,7	34,1	32,5	35,7
Közalapítvány	1,3	2,7	3,0	2,8
Egyesület, egyéb társadalmi szervezet	52,3	53,0	54,6	51,6
Köztestület	0,3	0,8	1,1	0,8
Szakszervezet, munkavállalói érdekképviselet	2,0	1,8	1,7	1,8
Szakmai, munkáltatói érdekképviselet	3,3	3,8	4,2	4,1
Közhasznú társaság (Kht)	3,0	3,7	2,7	2,8
Nonprofit intézmény	0,0	0,1	0,1	0,1
Egyesülés	0,0	0,1	0,1	0,2
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Forrás: KSH Nonprofit statisztikai adatbázis (2006) és saját számítás.

A szervezeti struktúra időbeli változását vizsgálva megállapítható, hogy itt is érvényesül egy általános trend, amelynek megfelelően nagyjából azonos irányú és közel azonos mértékű arányváltozás zajlott le az egyes területi egységek nonprofit szektorában. Történt mindez úgy, hogy a szervezetek száma minden szervezeti forma esetén nőtt, az arányok változása tehát a szervezetek egyes jogi formákon belüli eltérő ütemű növekedésével magyarázható. A szervezeti struktúrát meghatározó súlyuknál fogva a legnagyobb változások a klasszikus civil szervezeteket, illetve ezen belül az alapítványokat érintették. 1994 és 2006 között az alapítványok aránya mind a négy területi egységben 4–7 százalékponttal csökkent, miközben az egyesületek aránya nem, vagy csak kismértékben változott. Az alapítványi forma tehát veszített jelentőségéből, míg az egyesületi forma továbbra is népszerű a civil kezdeményezések, társadalmi önszerveződések körében. Szintén csökkent a szakszervezetek, munkavállalói érdekképviseletek szektoron belüli aránya,

ugyanakkor hasonló mértékben (1–3 százalékponttal) nőtt a közhasznú társaságok, szakmai, munkáltatói érdekképviseltek, valamint a közalapítványok szerepe.

A nonprofit szervezetek közhasznúság szerinti struktúrája

Az 1998. január 1-jén hatályba lépett, a közhasznú szervezetekről szóló 1997. évi CLVI. törvény bevezette a közhasznú és kiemelten közhasznú kategóriákat a nonprofit szervezetek körében. A közhasznú tevékenységet folytató szervezetek a törvényben foglalt egyéb feltételek teljesítése mellett a bíróságnál kérhetik közhasznú vagy kiemelkedően közhasznú szervezatként való nyilvántartásba vételüket. A civil szervezetek működése, tevékenységük finanszírozása szempontjából fontos szerepet játszik a közhasznú státusz megszerzése, a törvény értelmében ugyanis a közhasznú szervezeteket, támogatóikat és szolgáltatásaik igénybe vevőit különböző adókedvezmények illetik meg.

A közhasznú jogállás hiánya azonban nem jelenti azt, hogy az adott nonprofit szervezet tevékenysége egyáltalán nem szolgálja a közjót, a tágabb közösség érdekeit (Baranyi et al. 2003). Ezzel egybevág az a vélemény, mely szerint „bizonyos mértékig minden, az állampolgárok által létrehozott öntevékeny szervezet közhasznú, hiszen – mint a társadalmi önszerveződés színtere – minden ilyen szervezet részét képezi a társadalom szövetének” (Harsányi 1992). Ha nem is közvetlenül tehát, de valamilyen módon ezen szervezetek is szolgálják a tágabb közösség érdekeit, alkalmat adnak arra, hogy az emberek általuk választott közösségekben tevékenykedjenek, s ezáltal bekerüljenek a társadalom vérkeringésébe (Kuti 1998).

2000-es adatok szerint két évvel a törvény hatályba lépését követően a szervezetek 59%-a kapta meg a közhasznú, 1%-a pedig a kiemelkedően közhasznú minősítést a kistérségben. A megfelelő arányok a megyei, regionális és országos szinten (a területi egységek méretével fordított arányban) 8–18 százalékponttal voltak kisebbek. Érdekes, hogy a közhasznú és kiemelten közhasznú szervezetek aránya is eltérően alakul az egyes területi szinteken. Míg a közhasznúnak minősített szervezetek aránya az előbbieknél megfelelően csökkenő tendenciájú, addig a kiemelkedően közhasznú státust megszerző szervezetek aránya az egyes területi egységek méretének növekedésével párhuzamosan növekvő. Mindez jól mutatja, hogy a kiemelten közhasznú minősítésű szervezetek tevékenysége elsősorban nem a lokális szinthez, hanem nagyobb térségi, illetve országos szinthez kötődik, így azok működése jellemzően a megyei és regionális centrumokban, valamint a fővárosban összpontosul.

A 2000 és 2003 közötti időszakban tovább folytatódott a szervezetek közhasznúvá nyilvánításának folyamata, s a minősített szervezetek valamennyi területi egységben túlsúlyba kerültek. A közhasznú szervezetek aránya 8–10 százalékponttal, a kiemelten közhasznúaké pedig (a kistérség kivételével, ahol 2000-hez képest csökkent az e kategóriába tartozó szervezetek száma és aránya is) 1–2 százalékponttal nőtt.

A következő három évben ez a tendencia megállt, sőt, mintha kissé megfordult volna. A minősített szervezetek száma ugyan kismértékben nőtt – kivétel ez alól a kistérség, ahol e szervezetek száma is csökkent –, de arányuk minden esetben csökkent. 2003 és 2006 között a közhasznú szervezetek száma és aránya a kistérségben és a megyében csökkent, miközben a régióban és országosan e szervezetek száma kismértékben bővült, arányuk ugyanakkor kismértékben csökkent. A kiemelkedően közhasznú szervezetek

esetében a kistérségben jelentős bővülés tapasztalható mind számukat, mind arányukat tekintve. A többi területi egységben egyaránt csökkent a szervezetek száma és aránya. A KSH 2006-ra vonatkozó elemzése szerint feltételezhető, hogy az ebben a periódusban megalakult szervezetek nagyobb része nem kérte minősítését, viszont a megszűntek és szünetelők között többségben voltak a közhasznú szervezetek (KSH 2006).

2006-ban a közhasznú státusú szervezetek 90%-a valamennyi területi egységben a klasszikus civil szervezetek (alapítványok 50%, egyesületek 40%) közül került ki. Az előbbieket mellett a közalapítványok (arányuk a kistérségben 2%; megye, régió, ország 4%) és a közhasznú társaságok (arányuk 4–5%) említhetők meg. A kiemelten közhasznú szervezetek körében ugyancsak a klasszikus civil szervezetek súlya volt meghatározó; arányuk a kistérségben 90%, a másik három területi egységben 75%. A kistérségben a négy alapítvány és a négy egyesület mellett egy közalapítvány is működött (aránya 10%). A másik három területi egységben a közalapítványok és a közhasznú társaságok együttes aránya 20–25% volt, tehát az államhoz és önkormányzathoz közeli szervezetek e területi egységekben nagyobb arányban voltak jelen a kiemelten közhasznú fokozatot megszerzett szervezeteken belül, mint a kistérségben. A 2006-os adatok szerint az alapítványoknak 88, a közalapítványoknak 100, az egyesületeknek 51, a közhasznú társaságoknak 78%-a kapta meg a közhasznú vagy kiemelkedően közhasznú minősítést a kistérségben. Csongrád megyében, a dél-alföldi régióban és Magyarországon ugyanezen szervezeti formák esetében a közhasznúsági nyilvántartásba vett szervezetek aránya a következőképpen alakult: alapítványok 74–81%, közalapítványok 83–86%, egyesületek 38–44%, közhasznú társaságok 90–92%. A szektor közhasznúság szerinti struktúrájában tehát jelentős különbségek fedezhetők fel az egyes térségek között, de különösen a kistérség és a másik három területi egység jellemzői között.

A nonprofit szervezetek hatókör szerinti struktúrája

2006-ban a nonprofit szervezetek több mint fele egy településre kiterjedő hatókörrel rendelkezett. Az adatok alapján a kistérségben működő nonprofit szervezetek 58%-ának tevékenysége kötődött egy adott településhez, illetve a településen belül valamely településrészhez, lakóközrészhez vagy egy intézményhez. A szervezetek hatókörének települési szintű reprezentáltsága közel a települési szinthez, a kistérségben volt a legmagasabb, más területi egységek esetében a települési hatókör kisebb arányú, 51–56%.

A szervezetek alapítása és működése során többükénél előfordul, hogy átlépik a székhelyük településeinek határait, és több településre, nagyobb térségre kiterjedően, regionális vagy országos, de akár nemzetközi méretekben is szervezik tevékenységüket. E folyamatok többnyire a városokban, főként a megyeszékhelyeken és a fővárosban alapított és működő nonprofit szervezetekre jellemzőek. Ezt példázzák a következők is.

Az öntevékeny szervezetek mintegy negyede térségi, regionális szintű szerepkörrel rendelkezett. E szervezetek aránya Csongrád megyében és Dél-Alföldön a legmagasabb (28 és 29%), országosan 24, a kistérségben pedig 26%. Az országos vagy nemzetközi hatókörű szervezetek aránya országos szinten a legmagasabb, 17%, szemben más területi egységekkel, ahol 8–11%-os az arányuk. A jelentősnek nevezhető különbség leginkább az országos hatókörű szervezetek magasabb arányára vezethető vissza, mivel a nemzetközi hatókörű szervezetek aránya az egyes területi egységekben 2–4% közötti.

Az országos adatokban érvényesül Budapest meghatározó súlya, hiszen az országos és nemzetközi hatókörű szervezetek jellemzően fővárosi székhellyel végzik tevékenységüket.

A lakosság és a nonprofit szféra kapcsolata – tagsági viszony

A társadalom és a nonprofit szektor kapcsolatát jól reprezentálja az öntevékeny szervezetekben való lakossági részvétel mértéke. A társadalmi részvétel, azaz a magánszemélyeknek e szervezetek tevékenységében való részvétele többféle formában nyilvánulhat meg, amelyek közül a tagsági viszonyt, az önkéntességet és a szektor foglalkoztatási szerepét vizsgáljuk.

A Hódmezővásárhelyi kistérségben működő nonprofit szervezetek mintegy 53%-ának volt magánszemély tagja 2006-ban. Hasonló, illetve közel azonos arányokat találunk a többi területi egységben is (Csongrád megye: 53%, dél-alföldi régió: 55%, Magyarország: 51%). Ez az arány 1994-hez viszonyítva (a nonprofit szervezetek számának nagyarányú növekedése mellett) kismértékben, mintegy 3–4 százalékponttal csökkent valamennyi területi egységben.

A 2006-os adatok szerint a szektor 13 500 fős tagságot tudhatott maga mögött a kistérségben. Mindez azt jelenti, hogy a taglétszám 1994-hez viszonyítva 6 százalékponttal, mintegy 900 fővel csökkent, miközben más területi egységekben ellenkező előjelű változás következett be. A megyei szinttől haladva 1994–2006 között 6, 60, illetve 32 százalékponttal nőtt a nonprofit szervezetek tagjainak száma (4. táblázat).

4. táblázat

A tagsággal összefüggő jellemzők a nonprofit szektorban, 1994–2006

Területi egység	1994	1997	2000	2003	2006
<i>A tagsággal rendelkező nonprofit szervezetek száma</i>					
Hódmezővásárhelyi kistérség	81	133	142	162	161
Csongrád megye	516	1 036	1 002	1 164	1 299
Dél-Alföld	1 416	3 320	3 254	3 776	3 927
Ország	10 240	26 191	24 748	28 658	29 588
<i>A tagsággal rendelkező nonprofit szervezetek aránya a sektort alkotó szervezetekből, %</i>					
Hódmezővásárhelyi kistérség	56	50	51	55	53
Csongrád megye	56	56	54	56	53
Dél-Alföld	59	59	57	58	55
Ország	54	55	52	54	51
<i>A nonprofit szervezetek tagjainak száma, fő</i>					
Hódmezővásárhelyi kistérség	14 404	10 605	11 870	13 481	13 488
Csongrád megye	89 249	116 936	105 939	107 998	94 241
Dél-Alföld	213 399	391 439	379 249	379 279	340 647
Ország	2 837 297	4 860 541	4 913 697	4 421 561	3 755 406
<i>A nonprofit szervezetek átlagos taglétszáma, fő/szervezet</i>					
Hódmezővásárhelyi kistérség	178	80	84	83	84
Csongrád megye	173	113	106	93	73
Dél-Alföld	151	118	117	100	87
Ország	277	186	199	154	127
<i>A nonprofit szervezetek tagjainak aránya a lakónépességből, %</i>					
Hódmezővásárhelyi kistérség	23	17	20	23	23
Csongrád megye	20	27	25	25	22
Dél-Alföld	15	28	27	28	25
Ország	27	47	48	44	37

Forrás: KSH Nonprofit statisztikai adatbázis (1994, 1997, 2000, 2003, 2006) és saját számítás.

A vizsgált területi egységek tagsággal rendelkező nonprofit szervezeteinek jogi forma szerinti struktúrája szinte teljes egészében megegyezik. A szervezetek döntő többsége, mintegy 90%-a egyesületi formában működik; az érdekképviseltek aránya 9–10% (ezen belül a munkáltatói érdekképviselteké egységesen 6%), a köztisztviselteké 1–2%. A vizsgált időszak alatt nem változott az egyesületek mint a legjelentősebb tagi bázissal rendelkező szervezetek szerepe, hiszen a tagokkal rendelkező szervezetek 90%-a minden térségben egyesület volt. Az érdekképviseltek együttes részesedése sem változott 1994 és 2006 között, de a munkavállalói és a munkáltatói érdekképviseltek aránya felcserélődött, 1994-ben az előbbiek voltak többségben, 2006-ban az utóbbi szervezeti forma vált hangsúlyosabbá.

A 4. táblázat adatai szerint a Hódmezővásárhelyi kistérség lakosainak mintegy negyede tagja valamilyen öntevékeny szervezetnek. A lakossági részvétel ezen formájának hasonló arányát tapasztalhatjuk Csongrád megyében és a régióban, míg országosan a lakosok több mint harmada vesz részt tagként különböző önszerveződésekben. 1994 és 2006 között a nonprofit szervezetek magánszemélytagjainak aránya a lakónépességből kistérségi és megyei szinten nem, vagy alig változott, ugyanakkor a régió és az ország lakosságának 10 százalékponttal nagyobb része vett részt önszerveződésekben, mint 1994-ben. Az állampolgárok többsége tehát távol marad a civil szervezetek munkájától, tagként nem vállal közösséget azokban.

A taglétszám megoszlásában is érvényesül az egyesületek meghatározó súlya, hiszen a szektort alkotó szervezetek közül valamennyi területi egységben az egyesületi formában működő önszerveződések taglétszáma dominál. A legmagasabb, 87%-os egyesületi tagsági aránnyal a Hódmezővásárhelyi kistérségben találkozunk. Ehhez hasonló az arány Csongrád megyében (85%), míg a dél-alföldi régióban és országosan 80, illetve 72% az egyesületi tagok aránya. Az előbbiek is alátámasztják, hogy az egyesületek fontos intézményei a civil társadalomnak, magasabb arányú tagságuk folytán jelentős társadalomszervező erővel bírnak. A tagság fennmaradó részét (13%-át) a kistérségben működő érdekvédelmi szervezetek tömörítik, az egyetlen működő köztisztviselteké tagjainak (20 fő) aránya elenyésző. A tagsággal rendelkező egyéb szervezetek esetében Csongrád megyében és országosan is az érdekvédelmi szervezetek taglétszáma dominál, míg a dél-alföldi régióban a köztisztviselteké tagok aránya a magasabb.

A vizsgált időszak alatt nagymértékben változott az egy szervezetre jutó tagok száma. 1994-hez képest az átlagos taglétszám mintegy 40–60%-kal csökkent valamennyi térségben. Míg 1994-ben az átlagos taglétszám a kistérségben 178 fő volt, addig ez az érték 2006-ra 84 főre csökkent. Ez nagyságrendileg megegyezik a megyei (73 fő) és a régiós (87 fő) szervezetek átlagos tagsági létszámával, azonban jelentősen elmarad az országos szervezetekétől (127 fő). Hasonló (40–60%-os) arányú csökkenés történt az egyesületi taglétszám esetében is, aminek eredményeként e szervezetek átlagos taglétszáma 166-ról 82-re csökkent a kistérségben. Az átlagos tagsági létszám csökkenése visszavezethető arra, hogy a tagsággal rendelkező szervezetek száma jóval nagyobb mértékben bővült, mint ahogyan a tagság nőtt, sőt a kistérségben még csökkent is a tagok száma 1994-hez képest. Ennek megfelelően sok újonnan megalakult szervezet kisebb tagsággal jött létre, illetve a meglévő szervezetek tagsága lemorzsolódott és másik szervezethez csatlakozott, vagy mint azt az abszolút számok is mutatják, a tagok egy része kivonult a nonprofit szektorból. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a kistérségben – a vizsgált egyéb területi

egységektől eltérően – az utóbbi években növekszik a civil szervezetekben tagságot vállalók száma, ami a szektor társadalmi beágyazottságának javulását, a társadalmi részvétel növekedését jelzi. A taglétszám azonban még így is alatta marad az 1994. évinek.

A lakosság és a nonprofit szféra kapcsolata – önkéntes segítők a nonprofit szektorban

A lakosság önkéntes tevékenysége a társadalom és a nonprofit szektor kapcsolatának fontos dimenzióját jelenti. Az öntevekenység mint az önszerveződések fontos sajátossága két okból is nélkülözhetetlen szerepet játszik a szektor és a társadalom viszonyában. Egyrészt, mert az önkéntes tevékenységet végzők erőforrásul szolgálnak a civil szféra számára, másrészt, mert az önkéntesség társadalmi integrációs szerepének betöltéséhez többnyire a civil szervezetek biztosítják a legmegfelelőbb intézményes kereteket (Czike-Kuti 2006).

A szektor önkéntes segítőinek számát vizsgálva (5. táblázat) megállapítható, hogy a Hódmezővásárhelyi kistérségben 1997-től 2003-ig jelentős mértékben, mintegy négyötödével csökkent az önkéntesek száma, míg 2003 és 2006 között emelkedett a létszám, ami örvendetes, de még így is csak az 1997-es érték harmadára. Megyei, regionális és országos szinten az önkéntes munkát végzők száma 2000-ben volt a legmagasabb, ami 2003-ra mintegy harmadára-negyedére csökkent, majd a kistérséghez hasonlóan 2003 és 2006 között ismét növekedett, de így is csak az 1997-es értékek közel felét teszi ki. 1997-ben az önkéntes munkát végzők aránya a kistérségben és országosan volt a legmagasabb; e területi egységekben az ezer lakosra jutó önkéntesek száma 34, illetve 37 volt. A valamely civil szervezetnél önkéntes tevékenységet végzők ezer lakosra jutó száma mintegy 10 fővel volt alacsonyabb Csongrád megyében és Dél-Alföldön. Az önkéntesek és a lakónépesség számában bekövetkezett változások eredőjeként az önkéntesek lakosságon belüli aránya 2006-ra tulajdonképpen kiegyenlítődött. A lakosság önkéntes munkavégzésben való részvétele a vizsgált területi egységekben 12–15 fő volt ezer lakosra vetítve. Mindez azt jelenti, hogy 1997 és 2006 között felére-harmadára esett vissza a lakosság önkéntes munkára való hajlandósága, e formában megnyilvánuló részvétele a civil szervezetek működésében.

Valamennyi területi egységben 1997-től 2000-ig nőtt, majd jelentősen csökkent, 2003-tól 2006-ig pedig újra növekedett az önkéntes segítőket alkalmazó szervezetek száma. 1997-ben az ilyen szervezetek aránya a nonprofit szektorban 40–50% volt a különböző területi egységekben, míg 2000-ben az arányuk 70–80%-ra nőtt úgy, hogy közben a szektor szervezeteinek a száma ugyan csak kismértékben, de növekedett. A 2000-es évet követően a már megismert változások eredőjeként csökkent az önkéntes munkát igénybe vevő szervezetek aránya, majd 2003 után kismértékben nőtt, s 2006-ban a szervezetek 36–38%-a támaszkodott önkéntesek munkájára.

Az önkéntesek és a munkájukat igénybe vevő szervezetek számában bekövetkezett változás eredményeként nagymértékben változott az egy szervezetre jutó önkéntesek száma. Míg 1997-ben 15–20, addig 2006-ban már csak 6–7 ember segítségére számíthatnak az őket alkalmazó szervezetek, ami újfent alátámasztja a lakosság önkéntes tevékenység formájában megnyilvánuló aktivitásának csökkenését.

5. táblázat

Az önkéntes tevékenység jellemzői a nonprofit szektorban, 1997–2006

Területi egység	1997	2000	2003	2006
<i>Az önkéntes segítőket alkalmazó szervezetek száma</i>				
Hódmezővásárhelyi kistérség	136	220	92	116
Csongrád megye	797	1 344	641	922
Dél-Alföld	2 349	4 102	1 788	2 643
Ország	19 599	32 547	14 005	21 217
<i>Az önkéntes segítőket alkalmazó szervezetek aránya, %</i>				
Hódmezővásárhelyi kistérség	51	79	31	38
Csongrád megye	43	72	31	38
Dél-Alföld	42	71	27	37
Ország	41	69	26	36
<i>Az önkéntes segítőik száma, fő</i>				
Hódmezővásárhelyi kistérség	2 100	1 938	443	682
Csongrád megye	11 490	13 332	4 556	6 003
Dél-Alföld	35 042	41 330	13 460	18 405
Ország	381 221	408 237	101 280	155 652
<i>Az önkéntes tevékenységet végzők ezer lakosra jutó száma, fő</i>				
Hódmezővásárhelyi kistérség	34	32	7	12
Csongrád megye	26	31	11	14
Dél-Alföld	25	30	10	14
Ország	37	40	10	15
<i>Az önkéntes segítőket alkalmazó szervezetek önkénteseinek átlagos száma, fő/szervezet</i>				
Hódmezővásárhelyi kistérség	15	9	5	6
Csongrád megye	14	10	7	7
Dél-Alföld	15	10	8	7
Ország	19	13	7	7

Megjegyzés: 1994-es kérdőíves adatfelvétel során még nem szerepelt kérdés az önkéntes tevékenységre.

Forrás: KSH Nonprofit statisztikai adatbázis (1997, 2000, 2003, 2006) és saját számítás.

Jogi, szervezeti forma szerint vizsgálva a szervezetek önkéntes tevékenységét az tapasztalható, hogy kiemelkedően magas az önkéntes tevékenységet végzők aránya az egyesületek és egyéb társas nonprofit szervezetek, valamint az alapítványok körében. A klasszikus civil szervezeteken belül is elsősorban az egyesületek tekinthetők az önkénteseket foglalkoztató, önkénteseket adó szervezeteknek. Mindezt jól reprezentálja, hogy 2006-ban valamennyi területi egységben az egyesületek és egyéb társas nonprofit szervezetek tették ki az önkénteseket alkalmazó szervezetek kétharmadát, s az alapítványokkal együtt ezen intézményi formák adták az önkéntes tevékenységet igénybe vevő szervezetek 90–95%-át. Az általuk foglalkoztatott önkéntesek a nonprofit szférában nyilvántartottak 90–95%-át tették ki. Meg kell jegyeznünk, hogy a vizsgált években mind az önkénteseket alkalmazó szervezetek, mind az önkéntes tevékenységet végzők körében növekedett az egyesületek szerepe, és ezzel arányosan csökkent az alapítványoké. A Hódmezővásárhelyi kistérségben azonban az előbbiekkkel ellentétesen változott az önkéntes tevékenységet végzők szervezeti forma szerinti jelenléte, itt ugyanis csökkent az egyesületekben, és nőtt az alapítványoknál önkéntességet vállalók aránya.

A lakosság és a nonprofit szféra kapcsolata – a nonprofit szektor foglalkoztatási szerepe

A Hódmezővásárhelyi kistérségben működő nonprofit szervezetek 393 fizetett munkaerőt alkalmaztak 2006-ban, akiknek négyötöde főállású, teljes munkaidős alkalmazott volt. Más területi egységekben az ugyanezen kategóriába tartozó foglalkoztatottak aránya a szektor által alkalmazott fizetett munkaerőnek mintegy háromnegyedét tette ki. Ez a létszám Csongrád megyében 2684, Dél-Alföldön 6594, országosan 75 413 fő volt 2006-ban.

A nonprofit szektor foglalkoztatásban betöltött szerepe számottevően bővült a vizsgált időszak alatt (6. táblázat). 1994 és 2006 között a kistérségben 15,5-szeresére nőtt a szektorban foglalkoztatott főállású munkavállalók száma. Ennél egy nagyságrenddel kisebb mértékű, 2,3–3,6-szeres volt a szektor főállású, teljes munkaidőben foglalkoztatottjainak gyarapodása a megyében (3,6-szeres), a régióban (3,2-szeres) és országos szinten (2,3-szeres). A táblázat adatai azonban rámutatnak arra, hogy a vizsgált időszakban a főállású foglalkoztatottak számának bővülése az országos szint kivételével nem volt töretlen, sőt a 2000-es, illetve a 2003-as évhez képest visszaesés következett be. A legnagyobb mértékű visszaesés a kistérségben volt, ahol 2000-hez képest 2006-ra 63%-kal csökkent a főállású foglalkoztatottak száma. Csongrád megyében ugyanezen évek vonatkozásában mintegy 4%-os volt a visszaesés, míg a dél-alföldi régióban 2003-hoz képest 10%-kal csökkent a főállásúak száma.

2006-ban a nonprofit szervezetek 7%-a rendelkezett főállású, teljes munkaidőben foglalkoztatott munkavállalóval a Hódmezővásárhelyi kistérségben. Ugyanez a megyében és a régióban 11-11%, míg országosan 12% volt. Eszerint a szektorra általában jellemző alacsony foglalkoztatási képesség mellett a kistérségben működő nonprofit szervezetek 4–5 százalékponttal kisebb része alkalmaz főállású teljes munkaidős foglalkoztatottat, mint a másik három területi egység szervezetei. Mindez rámutat a kistérség nonprofit szektorának alacsonyabb foglalkoztatási képességére, amelynek fokozása hozzájárulna a kistérség foglalkoztatási problémáinak enyhítéséhez és a szektor hatékonyabb működéséhez. Megfigyelhető, hogy a főállásúakat foglalkoztató szervezetek aránya a vizsgált évek alatt valamennyi területi egységben 1994-ben volt a legmagasabb, ezt követően jóval alacsonyabb szintre esett vissza és állt be e szervezetek szektoron belüli aránya.

A különböző területi egységek nonprofit szektorában az alapítványok és az egyesületek adják a főállásúakat foglalkoztató szervezetek meghatározó részét, 67–68%-át. Fontos megemlíteni ugyanakkor, hogy a klasszikus civil szervezetek részaránya a főállású munkavállalókat alkalmazó szervezetek körében 1994-hez viszonyítva mind a négy területi egységben jelentős mértékben visszaesett. A legjelentősebb csökkenés a Hódmezővásárhelyi kistérségben következett be, ahol majd negyedével csökkent az arányuk. Csongrád megyében, a dél-alföldi régióban és országosan a visszaesés ennél kisebb mértékű, mintegy 15 százalékpont volt. A visszaesés az egyesületek arányának csökkenésével magyarázható, ami a Hódmezővásárhelyi kistérségben volt a legnagyobb mértékű, itt 33 százalékponttal csökkent 1994-hez képest úgy, hogy közben a főállásúakat foglalkoztató egyesületek száma is csökkent 19-ről 11-re. Ugyancsak csökkent a főállásúakat foglalkoztató egyesületek száma és aránya a megyében, míg a régióban és országosan úgy csökkent az egyesületek aránya a főállásúak foglalkoztatásában, hogy közben a számuk növekedett. Az egyesületek foglalkoztatási szerepének csökkenését az alapítványok va-

lamelyest kompenzálták, részarányuk a főállású, teljes munkaidős alkalmazottakat foglalkoztató szervezetekből a kistérségben 9, Csongrád megyében 13, a régióban 11, országosan pedig 6 százalékponttal növekedett.

6. táblázat

A nonprofit szervezetek foglalkoztatási szerepének változása, 1994–2006

Területi egység	1994	1997	2000	2003	2006
<i>A főállású, teljes munkaidőben foglalkoztatottakat alkalmazó szervezetek száma</i>					
Hódmezővásárhelyi kistérség	23	23	24	21	22
Csongrád megye	188	224	212	224	272
Dél-Alföld	478	631	628	703	807
Ország	4 426	5 575	5 735	6 003	7 141
<i>A főállású, teljes munkaidőben foglalkoztatottakat alkalmazó szervezetek aránya, %</i>					
Hódmezővásárhelyi kistérség	16	9	9	7	7
Csongrád megye	20	12	11	11	11
Dél-Alföld	20	11	11	11	11
Ország	23	12	12	11	12
<i>A főállású, teljes munkaidőben foglalkoztatottak száma, fő</i>					
Hódmezővásárhelyi kistérség	20	288	507	476	311
Csongrád megye	739	2 270	2 803	2 764	2 684
Dél-Alföld	2 068	4 808	5 858	7 228	6 594
Ország	33 393	47 709	56 004	63 302	75 413
<i>A főállású, teljes munkaidős alkalmazottat foglalkoztató szervezetre jutó alkalmazottak száma, fő/db</i>					
Hódmezővásárhelyi kistérség	1	13	21	23	14
Csongrád megye	4	10	13	12	10
Dél-Alföld	4	8	9	10	8
Ország	8	9	10	11	11
<i>A nonprofit szervezeteknél főállásban, teljes munkaidőben foglalkoztatottak aránya az összes foglalkoztatottból, %</i>					
Hódmezővásárhelyi kistérség ^{a)}	0,1	1,1	1,9	1,8	1,2
Csongrád megye	0,4	1,4	1,7	1,8	1,7
Dél-Alföld	0,4	1,0	1,2	1,5	1,4
Ország	0,8	1,3	1,5	1,6	1,9

a) A foglalkoztatottak becslésére az adózók számát használtuk (TeIR, szja-APEH).

Forrás: KSH Nonprofit statisztikai adatbázis (1994, 1997, 2000, 2003, 2006) és saját számítás.

A klasszikus civil szervezetek részaránya azonban nemcsak a foglalkoztatók, hanem a foglalkoztatottak körében is csökkent. A visszaesés ugyanakkor a foglalkoztatásban még drámaibb volt, hiszen 1994-hez képest 2006-ban a vizsgált területi egységekben 45–80 százalékpontos visszaesést regisztrálhatunk az alapítványok és egyesületek által főállásban, teljes munkaidőben foglalkoztatottak arányában. A visszaesés mértéke a kistérségben volt a legjelentősebb, 80 százalékpont, a megyében 61, a régióban 58, országosan pedig 45 százalékpontos visszaesés volt tapasztalható. Az előbbieket eredőjeként az alapítványok és egyesületek aránya a főállású, teljes munkaidőjű alkalmazottak foglalkoztatásában a következőképpen alakult 2006-ban: a kistérségben 15, a megyében 25, a régióban 32 és országosan 34% volt.

A klasszikus civil szervezetek mellett mindenképpen említést kell tenni az államhoz és az önkormányzathoz közeli közhasznú társaságokról, amelyek foglalkoztatásban betöltött szerepe nagymértékben növekedett a vizsgált években. Ezek a szervezetek a szektor első számú foglalkoztatóivá váltak mindegyik vizsgált területi egységben. Szerepük a Hódmezővásárhelyi kistérségben a legjelentősebb, ahol a főállásúakat foglalkoztató szervezeteken belüli arányuk 2006-ban 32% volt, s a főállású teljes munkaidős foglalkoztatók 85%-át e szervezetek alkalmazták. Más területi egységekben a közhasznú társaságok foglalkoztatási szerepe kisebb, méretük növekedésével csökkenő jelentőségű. A főállásúakat foglalkoztató szervezetek esetében részarányuk Csongrád megyében 24%, a dél-alföldi régióban 18% és országosan 17%. A főállásúak alkalmazásában részarányuk Csongrád megyében 70%, a dél-alföldi régióban 61% és országosan 57%. Az előbbieknél megfelelően mind a négy területi egységben a közhasznú társaságok jelentik a szektor foglalkoztatási bázisát.

A 6. táblázat tanúsága szerint 2006-ban a főállású, teljes munkaidőseket foglalkoztató szervezetek átlagosan 14 főt alkalmaztak a kistérségben. Más területi egységekben ennél 3–6 fővel kevesebb volt az egy szervezetre jutó alkalmazottak száma. Jogi, szervezeti forma szerint vizsgálva az átlagos alkalmazotti létszámokat megállapíthatjuk, hogy azok a közhasznú társaságok esetén magasabbak, mint a klasszikus civil szervezeteknél. A kht-k átlagléttszáma Magyarországon és a kistérségben (36 és 38 fő) magasabb, mint a megyében és a régióban (29-29 fő). Az alapítványok és az egyesületek átlagos főállású, teljes munkaidős alkalmazotti létszáma közel azonos nagyságú a vizsgált területi egységekben, az alapítványoké 5–7 fő, az egyesületeké 3–4 fő. A nonprofit szervezetek foglalkoztatási szerepét jól illusztrálja, hogy az e szervezeteknél főállású, teljes munkaidősként foglalkoztatottak aránya az összes foglalkoztatottból területi egységenként eltérően 1,2–1,9% közötti. Sajnos a nonprofit szervezetek foglalkoztatóként való fellépése a Hódmezővásárhelyi kistérségben jellemző legkevésbé. Az adatok tehát azt mutatják, hogy a nonprofit szektor munkahelyteremtő szerepe egyik vizsgált területi egységben sem meghatározó, annak ellenére, hogy a 1994-hez képest 2006-ra jelentősen bővült a szektorban alkalmazottak száma.

A nonprofit szervezetek finanszírozási jellemzői

A nonprofit szervezetek kiszámítható, stabil működéséhez, funkcióik, feladataik színvonalas ellátásához – más szervezetekhez hasonlóan – megfelelő finanszírozásra, anyagi háttérre van szükség. Ennek egyik fontos eleme a kellő nagyságú bevételi források megszerzése, realizálása. 1994 és 2006 között a szektor bevételeinek összértéke közel 18-szorosára nőtt a kistérségben. Ehhez hasonló mértékű volt a bevételek növekedése Csongrád megyében (17-szeres), míg a régióban 14-szeresükre, országosan pedig 13-szorosukra nőttek a bevételek. 2006-ban a nonprofit szektor bevételi szerkezetét az állami támogatások és az alaptevékenységből származó bevételek határozták meg. Arányuk az összes bevételből mintegy 70% volt a vizsgált területi egységekben. Az állami támogatások aránya a régióban, míg az alaptevékenység bevételeinek aránya a Hódmezővásárhelyi kistérségben volt a legmagasabb (7. táblázat). A bevételeknek ez a fajta struktúrája mutatja, hogy a szervezetek működése nagymértékben függ a központi állami és önkor-

mányzati támogatásoktól. Az állami támogatás mint bevételi forrás tehát meghatározó jelentőséggel bír a szektort alkotó szervezetek finanszírozásában.

7. táblázat

A nonprofit szektor bevételei és forrásainak megoszlása eredetük szerint, 2006

Bevételi források	Hódmezővásárhelyi kistérség	Csongrád megye	Dél-Alföld	Ország
	<i>A bevételek összege, ezer forint</i>			
	2 067 622	24 030 419	56 745 823	896 244 147
	<i>A bevételek megoszlása, %</i>			
Állami támogatás	38,2	41,6	43,4	42,2
Magánadomány	9,6	9,7	14,8	14,1
Alaptevékenység bevétele	33,8	29,8	24,2	26,3
Gazdálkodási tevékenység bevétele	17,8	18,6	16,7	16,4
Egyéb bevétel	0,5	0,3	1,0	0,9
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Forrás: KSH Nonprofit statisztikai adatbázis (2006) és saját számítás.

A nonprofit szektor társadalmi támogatottságának pozitív irányú változását mutatja, hogy 1994 és 2006 között a belföldi magántámogatások (ezen belül a lakosságiak), valamint a tagdíjbevételek és 1997-től a személyi jövedelemadó 1%-ának felajánlásaiból származó bevételek többszörösükre emelkedtek – a Hódmezővásárhelyi kistérségben például a belföldi magántámogatások 8-szorosukra, míg a lakossági támogatások több mint 26-szorosukra (8. táblázat). Látható ugyanakkor, hogy növekedésük ellenére a bevételi szerkezetben játszott szerepük jellemzően csökkent (ld. belföldi magántámogatások és tagdíjbevételek), vagy nem változott (lakossági támogatások). Az szja 1%-ának felajánlására 1997-től van lehetőségük az állampolgároknak. E támogatási formának a jelentőségét elsősorban az adja, hogy lehetővé teszi az adózók számára akarattuk kinyilvánítását a közpénzek elosztásával kapcsolatban, kiszélesítve ezzel az állampolgárok beleszólási jogát a civil szféra állami támogatásával kapcsolatos döntésekbe (Kuti 1998). Ezzel együtt az szja 1%-os felajánlása fontos pótlólagos bevételekhez juttatja a nonprofit szervezeteket, hozzájárulva ezzel működésük fenntartásához. 1997 és 2006 között az 1%-os felajánlások összértéke a vizsgált területi egységekben 4–4,3-szeresére nőtt, miközben arányuk a bevételi struktúrában – a támogatás nevének, mértékének megfelelően – valamennyi vizsgált évben 1% volt. A szektor pályázati úton elnyert bevételei 1994 és 2006 között szintén jelentős mértékben nőttek; a Hódmezővásárhelyi kistérségben 11,8-szeresükre, Csongrád megyében 17,4-szeresükre, Dél-Alföldön 21,5-szeresükre és országosan 19,7-szeresükre. 2006-ban a pályázatból származó bevételek összes bevételhez viszonyított aránya Csongrád megyében és a dél-alföldi régióban volt a legmagasabb (11-11%), országosan 9%, és a kistérségben volt a legkisebb (7%), ami a kistérségben működő nonprofit szervezetek alacsonyabb forrásabszorpciós képességére utal.

8. táblázat

*A nonprofit szervezetek részvétellel és aktivitással összefüggő finanszírozási jellemzői,
2006*

Bevételi forrás ^{a)}	Hódmezővásárhelyi kistérség	Csongrád megye	Dél-Alföld	Ország
<i>Az adott forrásból részesült szervezetek száma</i>				
Valamilyen bevételből részesült	281	2259	6 606	53 549
Ezen belül:				
belföldi magántámogatásból	149	1159	3 310	26 764
ebből: lakossági támogatásból	106	724	2 155	16 820
tagdíjból magánszemélyektől	134	964	2 976	22 135
az szja 1%-ából	145	969	2 809	21 639
pályázati támogatásból	84	917	2 530	19 185
<i>A források nagysága, ezer forint</i>				
Összes bevétel	2 067 622	24 030 419	56 745 823	896 244 147
Ezen belül:				
belföldi magántámogatásból	177 023	1 674 938	4 456 364	72 843 595
ebből: lakossági támogatásból	74 079	498 147	1 551 556	20 207 146
tagdíjból magánszemélyektől	50 208	478 392	2 024 638	18 958 203
az szja 1%-ából	28 061	247 269	643 168	7 598 219
pályázati támogatásból	149 767	2 757 596	6 054 489	79 870 525
<i>Egy szervezetre jutó átlagos forrás, ezer forint</i>				
Összes bevétel	7 358	10 638	8 590	16 737
Ezen belül:				
belföldi magántámogatásból	1 188	1 445	1 346	2 722
ebből: lakossági támogatásból	699	688	720	1 201
tagdíjból magánszemélyektől	375	496	680	856
az szja 1%-ából	194	255	229	351
pályázati támogatásból	1 783	3 007	2 393	4 163
<i>Adott forrásból származó bevételek aránya az összes bevételből, %</i>				
Összes bevétel	100,0	100,0	100,0	100,0
Ezen belül:				
belföldi magántámogatásból	8,6	7,0	7,9	8,1
ebből: lakossági támogatásból	3,6	2,1	2,7	2,3
tagdíjból magánszemélyektől	2,4	2,0	3,6	2,1
az szja 1%-ából	1,4	1,0	1,1	0,8
pályázati támogatásból	7,2	11,5	10,7	8,9

a) Egy szervezet több forrásból is részesülhetett. A bevételi források listája nem teljes.

Forrás: KSH Nonprofit statisztikai adatbázis (2006) és saját számítás.

2006-ban a vizsgált területi egységekben működő nonprofit szervezetek 92–93%-a realizált valamilyen forrásból származó bevételt. Belföldi magántámogatásban a szervezetek 46–49%-a részesült a vizsgált téregységekben. Ezen belül lakossági támogatáshoz legnagyobb arányban (35%) a kistérségben működő nonprofit szervezetek jutottak. Ez az arány 5–6 százalékponttal haladja meg a vizsgált egyéb területi egységek lakossági támogatásban részesült szervezeteinek arányát. Tagdíjbevételekkel a szervezetek 38–44%-a rendelkezett, legnagyobb arányban a kistérségben, míg országosan a szervezetek 38%-ának volt ilyen eredetű bevétele. Nagy különbségek tapasztalhatók az szja 1%-os felajánlása révén bevételekhez jutó szervezetek arányában a kistérség és a másik három területi egység között. A Hódmezővásárhelyi kistérségben 8–11 százalékponttal

nagyobb ugyanis azon szervezetek aránya, amelyek az állampolgárok döntése alapján ilyen formán bevételekhez jutottak, ami mindenképpen örvendetes, hiszen ily módon több, esetenként kisebb méretű és más forrásokból kevesebb bevételhez jutó szervezet is pótlólagos forrásban részesülhetett. 2006-ban az szja 1%-ának egy lakosra jutó összege a kistérségben és Csongrád megyében egyaránt 480 Ft volt. Ennél 20%-kal több felajánlás jutott egy lakosra Dél-Alföldön, és mintegy 60%-kal országosan. A pályázati forrásokból bevételhez jutott szervezetek aránya a kistérségben volt a legalacsonyabb (28%), 5–9 százalékponttal kevesebb, mint az egyéb vizsgált területi egységekben. Ez újfent rámutat a kistérségi nonprofit szervezetek alacsonyabb szintű forrásabszorpciós képességére.

Az egy szervezetre jutó bevételek nagyságát vizsgálva elmondható, hogy a kistérségben működő szervezetek kevesebb mint feleannyi összegből gazdálkodhattak 2006-ban, mint az országos átlag, de a dél-alföldi és a Csongrád megyei átlagtól is mintegy 1,2–3,3 millió forinttal – fajlagos bevételük arányában 17–45%-kal – kevesebb volt az átlagos bevételek nagysága. Kedvező tendencia érvényesült ugyanakkor az egy szervezetre jutó bevételek alakulásában, mivel 1994 és 2006 között folyamatosan és jelentősen, négy-nyolcszorosukra növekedtek az átlagos bevételek, legnagyobb mértékben a kistérségben, legkevésbé országos szinten, ahol a legmagasabb volt az egy szervezetre jutó bevétel összege.

A nonprofit szektor kiadásai 2006-ban 2,1 milliárd forintot tettek ki a kistérségben, ami 33 millió forinttal haladta meg a szektor bevételeit. Ugyancsak veszteséggel zárták a 2006-os évet a Csongrád megyei nonprofit szervezetek – kiadásai csaknem 617 millió forinttal haladták meg bevételeiket –, de a szektor kiadásai országos szinten is (mintegy 11,7 milliárd forinttal) meghaladták a bevételek összértékét. A vizsgált területi egységek közül a dél-alföldi régióban zárt pozitív egyenleggel a szektor, bevételei majdnem 3 milliárd forinttal haladták meg a kiadásait. Ez természetesen nem kecsegtet kedvező kilátásokkal, főként, ha figyelembe vesszük, hogy a kistérségben és Csongrád megyében 2000-ben és 2003-ban is negatív volt a bevételek és kiadások szaldója. (Azokban az években még a régió nonprofit szektora is veszteséggel zárt.) Mindez felhívja a figyelmet a szektor, ezen belül is leginkább a kisebb területi egységek nonprofit szervezeteinek finanszírozási problémáira, ami ezen szervezetek törekenységét mutatja, jöllehet az általuk végzett feladatok, szolgáltatások biztosításához stabil, kiszámítható finanszírozásra van szükség.

A nonprofit szervezetek foglalkoztatási potenciálját jellemzi, hogy azoknak csak kis része képes fizetett munkaerőt alkalmazni, ugyanakkor az általuk munkabérekre, megbízási díjakra, társadalombiztosítási járulékra és egyéb személyi jellegű költségek címén kifizetett összegek (a munkaerő költsége) a szektor teljes kiadásának mintegy 30%-át tette ki valamennyi vizsgált területi egységben.

Összegzés

A nonprofit szektor újjáéledése és rendszerváltást követő fejlődése a Hódmezővásárhelyi kistérséget sem kerülte el. Az önszerveződés iránti fokozott igényt, illetve a lakosság aktivitását mutatja, hogy a 2006-ban működött civil szervezetek 92%-át 1990 után alapították, aminek eredményeként a kistérségben működő civil szervezetek száma valamivel több mint kétszeresére nőtt a vizsgált időszak alatt. A szektor fejlődésének folyamatában

megalakult szervezetek döntő többsége civil kezdeményezésre jött létre, ennek megfelelően a klasszikus civil szervezetek, azaz a magánalapítványok és az egyesületek alkotják a civil társadalom szerveződéseinek fő intézményi formáit. A társadalmi önszerveződések politikai és jogi legitimitásának visszaállítása (összefüggésben a társadalmi szükségletekkel) több irányban is lehetőséget adott a szervezetek alapítására, ami természetesen a különböző területeken eltérő mértékben növelte a civil kezdeményezések számát és arányát. A kistérség nonprofit szektorának tevékenységi szerkezetét a heterogenitás, a sokszínűség jellemzi, az önszerveződések az élet valamennyi területén fellelhetők, fontos szerepet vállalva a helyi társadalom, a települések és a kistérség életében. A nonprofit szervezetek csaknem 60%-ának tevékenysége kapcsolódott egy adott településhez, illetve a településen belül valamely településrészhez, lakókörzethez vagy egy intézményhez. Több szervezet azonban átlépte a települési határokat, így tevékenységük, feladatvállalásuk a kistérség valamennyi településére kiterjedt. A nonprofit szervezetek társadalmi szerepét, tevékenységük társadalmi jelentőségét mutatja, hogy 2006-ra a kistérség civil szerveződéseinek csaknem kétharmada szerezte meg a közhasznúsági státust.

A társadalom és a nonprofit szektor kapcsolatát mutatja, hogy milyen az öntevékeny szervezetekben való lakossági részvétel mértéke, amelynek legáltalánosabb formáját a tagsági viszony jelenti. 2006-ban a kistérség lakosai mintegy negyedének volt tagsági viszonya a szektort alkotó szervezetek valamivel több mint felében. Ennél jóval kisebb arányban vett részt a kistérség lakossága önkéntesként és alkalmazottként valamely öntevékeny szervezet működésében. Az önkéntes tevékenységet végzők lakosságon belüli aránya alig haladta meg az 1%-ot, miközben a szervezetek 38%-a számíthatott munkájukra, ahol az önkéntesek átlagos száma 6 fő volt. Ilyenformán az önkénteseket igénybe vevő szervezetek jelentős lakossági szerepvállalásra, és ennek megfelelő önkéntes segítségre támaszkodhattak. A kistérség nonprofit szektorának foglalkoztatási szerepét jellemzi, hogy a szervezeteknek csak kis része, mindössze 7%-a volt képes főállású, teljes munkaidőben alkalmazottak foglalkoztatására, és az e státusban foglalkoztatottak aránya a kistérségben foglalkoztatottaknak csupán 1,2%-a. A szektor foglalkoztatási kapacitásának tehát jelentős tartalékai vannak, amelyek jövőbeli kiaknázása mind a kistérségi foglalkoztatási problémák enyhítése, mind a szektor hatékonyabb működése szempontjából egyaránt kívánatos. A civil szervezetek növekvő szerepvállalásához, feladataiknak a társadalom által elvárt színvonalas teljesítéséhez megfelelő finanszírozásra van szükség. A szektor bevételi struktúráját a központi állami és önkormányzati támogatás, illetve a tagdíjbevétel és az alaptevékenység bevétele határozza meg. A nonprofit szektor társadalmi támogatottságának pozitív irányú változását mutatja, hogy 1994 és 2006 között a belföldi magántámogatások – ezen belül a lakossági támogatások –, valamint a tagdíjbevételek és 1997-től a személyi jövedelemadó 1%-ának felajánlásaiból származó bevételek többszörösükre emelkedtek a kistérségben. Kedvezőtlen és nyugtalanító viszont, hogy a szektor kiadásai több évben meghaladták a bevételeket. Mindez felhívja a figyelmet a kistérség nonprofit szektorának finanszírozási problémáira és pénzügyi sérülékenységre.

Összességében megállapítható, hogy a kistérség nonprofit szektorára jellemző paraméterek és folyamatok az arányok, a tendenciák tekintetében a legtöbb esetben egybeesnek, illetve hasonlóak a kistérséget magukba foglaló területi egységek jellemzőivel, bennük lezajlott folyamatokkal, de természetesen kivételeket, eltéréseket is találunk. Mind ebben fontos szerepe van többek között a nagyobb területi egységek esetében tapasztal-

ható összevonási információvesztésnek, a területi hierarchikus diffúzió jelenségének, vagy éppen Hódmezővásárhely, az egykori megyeszékhely, jelenleg megyei jogú város jelenlétének, hiszen az egyébként vidékies kistérség társadalmi-gazdasági folyamatait jelentős mértékben befolyásolja a centrumtelepülés dominanciája.

IRODALOM

- Baranyi Éva – Bartal Anna Mária – Csegény Péter – Czike Klára – Liling Tamás – Péterfi Ferenc – Török Marianna* (2003): Mit érdemes tudni a nonprofit szervezetekről? Nonprofit Kutatócsoport, Budapest
- Bóhm Antal* (2002): Helyi társadalom, önkormányzatok, településfejlesztés. Agroinform Kiadóház, Budapest
- Czike Klára – Kuti Éva* (2006): Önkéntesség, jótékonyág, társadalmi integráció. Nonprofit Kutatócsoport és Önkéntes Központ Alapítvány, Budapest
- Csatári Bálint* (2000): A magyarországi kistérségek vidékiség-kritériumai. In: Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón (szerk.: Horváth Gyula – Rechnitzer János). MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs
- Csatári Bálint* (2004): Magyarország új vidékfejlesztési stratégiája. (Összefoglaló, második változat.) MTA Regionális Kutatások Központja Alföldi Tudományos Intézet, Kecskemét
https://www.magyarorszag.hu/hirkozpont/hatteranyagok/rkk_videkosszefoglalo.zip. (Letöltve: 2005. 11. 08.)
- Faluvégi Albert – Tipold Ferenc* (2007): A területfejlesztés kedvezményezett térségeinek 2007. évi besorolása. Területi Statisztika, 6.
- Fehér Alajos* (2005): A vidékgazdaság és a mezőgazdaság. Agroinform Kiadó, Budapest
- G. Fekete Éva* (2005): A magyar vidék önszerveződő és érdekérvényesítő képessége. In: Új vidékpolitika (Glatz Ferenc 2008). MTA Társadalomkutató Központ, Budapest
- Harsányi László* (1992): A nonprofit szektor szabályozásának vitás kérdései. In: A nonprofit szektor Magyarországon (szerk.: Kuti Éva). Nonprofit Kutatócsoport, Budapest
- Kis Krisztián* (2008): A Hódmezővásárhelyi kistérség humán erőforrásainak hierarchia-rendszerű vizsgálata. Agrártudományi Közlemények, 29.
- KSH* (2006): Nonprofit szervezetek Magyarországon, 2006, Budapest
- Kulcsár László* (1998): Vidékfejlesztés és vidékpolitika Magyarországon. A Falu, 2.
- Kuti Éva* (1996): A nonprofit szervezetek szerepe a kilencvenes évek magyar társadalmában és gazdaságában. Közgazdasági Szemle, 10.
- Kuti Éva* (1998): Hívjuk talán nonprofitnak.... Nonprofit Kutatócsoport, Budapest
- Mérei Ferenc* (2004): Közösségek rejtett hálózata. Osiris Kiadó, Budapest
- Nárai Márta* (2000): Nonprofit szervezetek a kilencvenes évek Magyarországon. In: Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón (szerk.: Horváth Gyula – Rechnitzer János). MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs
- Nárai Márta* (2004): A civil szervezetek szerepe és jelentősége az egyének, közösségek, illetve a társadalom számára. Educatio, 4.
- Rechnitzer János* (1998): Nonprofit szervezetek területi szerkezete. In: Magyarország évtizedkönyve 1988–1998 (szerk.: Kurtán Sándor – Sándor Péter – Vass László). Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, Budapest
- Rechnitzer János – Smahó Melinda* (2005): A humán erőforrások sajátosságai az átmenetben. MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest
- VÁTI Kht. (2006): A Hódmezővásárhelyi kistérség integrált területfejlesztési, vidékfejlesztési és környezetgazdálkodási programja, Budapest

Kulcsszavak: civil szervezetek, nonprofit szektor, társadalmi részvétel.

Resume

The civil organisations that comprise the non-profit sector, in other words the third sector, as the citizens' volunteer self-organisations, mean the important part of civil society and through their functions they play a significant role in forming spatial processes. The self-organisational ability of local societies therefore has a major part in the development of rural areas such as the Hódmezővásárhely micro-region. The objective of the paper is to present the structural and operational characteristics of the non-profit sector of Hódmezővásárhely micro-region in order to provide a comprehensive view of the situation and features of non-profit organisations. The parameters and tendencies typical of the sector are examined in accordance with the territorial hierarchy levels in county, regional and national comparison. While doing so we tried to find an answer to the question how the situation of social self-organisations and their typical processes are similar or differ from the characteristics of the territorial units, Csongrád county, Southern Great Plain region and Hungary, involving the micro-region. The examinations were carried out for the period between 1994 and 2006 and the database for that was provided by the Szeged Directorate of the Hungarian Central Statistical Office.